

עלון שבועי מבית 'בני אמונים' וכל מאמיניהם

פרשת תולדות

פניני אמן ותפלה בפרשה

מאוצרות אמונים

'שלום עליכם' - דוקא בליל פסח

ו'יאמר יצחק אל יעקב גִּשָׁה נָא וְאִמְשֶׁךְ בְּנִי" (כו כא)

בשונה ממנהגן של רבות מקהלות ישראל שלא לומר 'שלום עליכם' בליל הסדר שחל בשבת, לפי שהוא ליל שמורים, מקהלת בעלזא והגו לומרו. טעם נפלא לכך נתן האדמו"ר מהר"ד מבעלזא:

ב'פרש' דרבי אליעזר' (פרק לב) נאמר כי מועד ברפת יצחק לבניו היה בליל פסח. והנה במדרש מבאר (ב"ר מד א) כי: "בשעה שאמר יצחק ליעקב גִּשָׁה נָא וְאִמְשֶׁךְ בְּנִי... היה לבו רפה כשענה, וזמן לו הקדוש ברוך הוא שני מלאכים אחד מימינו ואחד משמאלו והיו אוחזין אותו במרפקו כדי שלא יפל". כדי להפיר טובה למלאכים שבזכותם זכה יעקב לקבל את הנרכות בלילה זה, ראוי שנזדקם בברכת "שלום עליכם".

לקט אמרי קדש פרק ע"א זי מח

הזמן שבו ידי עשו שולטות

ו'יאמר הקל קול יעקב והיזים ידי עשו" (כו כב)

דויעים הם דברי המדרש (ב"ר סה ס) על פסוק זה: "בזמן שקולו של יעקב מצוי בבתי נכסיות... אין היזים ידי עשו". אלא שהתמיהה עולה כמאליה: הרי מפשטות הלשון משמע שקולו של יעקב וידי עשו יתקיימו יחדו, שהרי כתיב: "והיזים ידי עשו" - ב"ר החבר?

ברם בפרושו למדרש כבר הרגיש רש"י בקשה זו, ולפיכך באר את דברי המדרש כדלהלן: חכמים דרשו את דבריהם מכך שכתב "הקל" נכתבה בכתיב חסר, כעין 'קל'. לפיכך בארו כי כל זמן שקול תפלתו של יעקב 'קל' הוא בעיני בניו, אזי שולטות בהם ידי עשו, אולם כאשר קולו עומד בחשיבותו ובמלאו - 'קולו' אזי אין ידי עשו יכולות לשלט בהם.

ברפת יצחק חלה רק על יעקב שעמד לצדו

כ'שמע עשו את דברי אביו ויצעק צעקה גדלה ומרה עד מאד ויאמר לאביו ברכני גם אני אביו" (כו לד)

תמה הרלב"ג: מפני מה נחרד עשו, הלא בשעה שברך יצחק את יעקב התפנו בלבו לעשו, ואם פו עליו חלה הנברכה ולא על יעקב?

באר רבי שמואל דוד וואלאקין רב קהלת 'בית אהרן' בברוקלין: בנוגע לתפלה על החולה פסק הפגו אברהם (מיט א) שהמפלה על החולה בפניו אינו צריך להזכיר את שם החולה, ורק כאשר החולה אינו נמצא ליד המתפלל עליו להזכיר את שמו. מעתה יש לומר, שיצחק לא הזכיר את שמו של עשו בברכתו, וממילא חלה הנברכה רק על יעקב שעמד לצדו ולא על עשו, ובצד נחרד עשו.

דמת שמואל

במסכת יבמות (סד א) מבאר שכל סבת עקרותם של אבותינו הייתה מפני שהתאזה הקדוש ברוך הוא לתפלתם. לפי זה מובן כי הבריים אכן נכתבו כסדרם, שכן לא העקרות הייתה סבת התפלה, אלא התפלה הייתה סבת העקרות.

אפריון

ההבדל בין תפלת יצחק לתפלת רבקה

ו'ויעתר לו ה' ויתר רבקה אשתו" (כה כא)

"לו" ולא לה', שאין דומה תפלת צדיק בן צדיק לתפלת צדיק בן רשע" (רש"י).

יש להבין: הלא שניהם על דבר אחד התפללו, במה מתבטאת אפוא העבדה ששמע הקדוש ברוך הוא ליצחק יותר מלרבקה?

פרש רבי מאיר שפירא מלבלין:

פונה טונה הייתה בתפלתו של יצחק במתפללתה של רבקה: יצחק שהיה צדיק בן צדיק, לא הפיר מקרוב את הרע, על פן לא פרש בתפלתו שמבקש לזכות בבנים צדיקים, אולם רבקה שהיתה בתו של לבן הרשע הכירה היטב את הרע, על פן פרטה בבקשתה שמשותקת היא לזכות בבנים טובים. לפיכך נאמר: "ויעתר לו ה'" - "לו ולא לה", שהרי העבדה שולד עשו הרשע הוכיחה כי תפלתו של יצחק התקבלה ולא תפלתה של רבקה. אמרי דעת

אמן על ברכות יעקב

ו'יהי כאשר פלה יצחק לברך את יעקב ויהי אף יצא יעקב מאת פני יצחק אביו ועשו אחיו בא מצידו" (כו לו)

מפסלות הלשון "אף יצא יעקב" נוכל ללמד כי בשעה שברך יצחק את יעקב, ענתה רבקה אתרי ו'אמן' (בגימטריה צ"א). לפי זה מובן מפני מה אף לאחר שגלה יצחק את טעותו חזר ואמר (להלן פס' לג) "גם ברוך יהיה", שכן אף הוא ידע כי ברכה הנענית באמן - סופה להתקיים, ולפי זה גם יובנו דיוקם של דברי רבקה (לעיל פס' ז): "ואברככה לפני ה'", שכן ברכה הנענית באמן נחשבת לברכה שהנהגה 'לפני ה', כי 'אמן' בגימטריה שמות ה' וה' ואדנות.

תי יצחק

אימתי מתקבלת התפלה פראוי

ו'ותאמר אם פו למה זה אנכי" (כה כב)

פרש האדמו"ר רבי צבי הירש מליסקא:

כיון שזוכחה רבקה בצער הרב הנגזר לה מחמת ההריון, אמרה: "אם פו למה זה אנכי" - מדוע התפללתי על עצמי בלבד, ולא נהגתי כיצחק שפון תפלתו על זולתו (כפי שהעידה התורה: "ויעתר יצחק... לנכח אשתו"). מי יודע, שמא משום כך לא התקבלה תפלתו פראוי, ואני נאלצת לסבל צער עצום זה.

אד פדי תבואה

יצחק למד דרך תפלה מאביו

"ואלה תולדות יצחק בן אברהם אברהם הוליד את יצחק" (כה יט)

בדברי רש"י על הפסוק ש'לפניו כבר הבעה התמיהה על כך ששני חלקי הפסוק נראים ככופלים זה את זה.

באין נפלא באר זאת רבי אריה יהודה לייב תאומים רבה של בראד: הגמרא (ב"מ צב א) דרשה מכך שש'התפלל אברהם על פקידת אביו למה זכה ונפקד בעצמו בלדת יצחק, משהו ש"כל המבקש רחמים על חברו והוא צריך לאותו דבר, הוא נענה תחלה". בפרשטנו (להלן פס' כא) מבאר כי אף יצחק בנה הלק בדרך זו כשהתפלל "לנכח אשתו כי עקרה הוא" ולא על עצמו.

זוהי הסבה לכפילות בפסוק ש'לפניו: "ואלה תולדות יצחק בן אברהם" - כיצד זכה יצחק בתולדות? "אברהם הוליד את יצחק" - בזכות התבוננותו בסבה שאברהם אביו הולידו: מכת התפלה על זולתו. משאמץ יצחק הנהגה זאת, נפקד גם הוא באביו.

יעלת חי

בפי ישרים תתרום

ו'ויעתר יצחק לה" (כה כא)

כתב רבי יהודה בן משה"ם חלאוה בספרו 'אמרי שפר':

בתפלתו זו הזכיר יצחק את הבקשה הנאמרת בפניו מדי שבת בסיום תפלת 'נשמת' שבה כלולים שמו ושם אשתו רבקה: "בפי ישרים תתרום, ובשפת צדיקים תתברך, ובלשון חסידים תתקדש, ובקרב קדושים תתהלל". יצחק נרמז בראשי המבות של המלים: 'ישרים, צדיקים, חסידים, קדושים. רבקה נרמזת באות השלישית במלים: תתרום, תתברך, תתקדש, תתהלל".

"הרוצה שיחיים ידרים ושיעשיר יצפין"

"לנכח אשתו" (כה כא)

"זה עומד בזוית זו ומתפלל וזו עומדת בזוית זו ומתפללת" (רש"י).

פרש רבי דוד טעביל רבה של ליסא:

במסכת בבא בתרא (כה ב) קבנו חכמים: "הרוצה שיחיים ידרים ושיעשיר יצפין", וזאת אשר השמיעתנו התורה באומרה שיצחק ורבקה התפללו בשתי זויות: יצחק שהיה בכתיבת עולה תמימה, לא כח בתפלתו על עניני העולם הזה כולל, אלא בקש רק להעמיד בן עובד ה', ועל פן התפלל בזוית דרומית - צד החכמה. אולם רבקה בקשה שבנוסף לכך יזכה בנים גם בברכת העולם הזה, ועל פן נעמדה לתפלה בזוית צפונית.

קפס דוד

התפלה היא סבת העקרות

ו'ויעתר יצחק לה' לנכח אשתו כי עקרה הוא" (כה כא)

לכאורה צריכה הייתה התורה להקדים לתאר את עבדת עקרותה של רבקה לתאר תפלתו של יצחק שבאה מחמתה, ומדוע שנתה היא את סדר הדברים?

באר רבי שלמה גאנצפריד:

ביום חמישי ה' בכסלו יחול יומא דהלולא של גאון ההודות המהדרש"א.

על דברי הגמרא במסכת שבת (קט ט): "אמר ריש לקיש: כל העונה אמן בכל ביהו [לרש"י: בכל בנותו, לתוס': בקול רם] פותחין לו שערי גן עדן, שנאמר (ישעיה כו ב): 'פתחו שערים ויבא גוי צדיק שמור אמונים' אל תקרי 'שומר אמונים' אלא 'שואמרים אמן'."

כתב רבנו המהדרש"א: לגן עדן יש שערים רבים שכל אחד מהם דרך אחרת להפתח, אף על העונה אמן נאמר: 'פתחו שערים' בלשון רבים, שכן בפניו נפתחים כל השערים.

אמן. מלה קטנה - עץמה אדירה!

הכנה לקריאת שמע

התבוננות טרם קריאת שמע

במאמרים הקודמים הזכרנו את מעלתה היתרה של מצות קריאת שמע ואת מיקומה המידוי במערכת חיי האמונה של כל אדם מישראל.

מפני גדל חשיבותה של מצוה זו, דברו רבותינו רבות על חובת האדם להכין עצמו היטב לפנייה, ואף הבאנו כי יש שכתבו כי כל מטרתן של ברכות קריאת שמע היא הכנה והתבוננות טרם קיום המצוה הנשגבה (ראה לקריאת תפילת א"ת פמ"ט).

סדנמה לנ"ל נביא את שכתב רבנו עקיבא איגר, כי הסבה שברכת 'אהבה רבה' מסתיימת במילים: 'הבוחר בעמו ישראל באהבה', היא כדי שנתבונן ונתכוון לאמירת פרושה 'ואהבת'. כי הנה לכאורה כיצד נתן לחיבובי במצות 'ואהבת', וכי אפשר לאהב בכפייה? ברם, אם נתבונן היטב טרם קריאת שמע בעמך אהבת ה' לישראל ממילא מתעורר בלבנו אהבה הודית כלפי הבורא ותברך (מלוי חזו"ת ואתמ"ו).

הסכת - ושמע ישראל

את הפסוק: "הסכת ושמע ישראל" (דברים טו כ) תרגם אונקלוס 'אצית', פלומר: 'האזן והתבונן', וכעין זה פרש הספורנו (שם) 'ציר בדיעתך'. ודע, ונבין, נוכל ללמד מן על גדל החובה שלא לגשת למצות קריאת שמע כלאחר יד וגלא התבוננות ראויה, אלא להקדים לקריאת שמע, הכנה במחשבה ובמעשה לקבלת על מלכות שמים. זאת הסבה שנגאמר: 'הסכת' - הינו התבונן וציר בדיעתך את אשר עומד אמת לעשות, להמליך עליך את הקדוש ברוך הוא, ורק אחר כך 'ושמע ישראל' (דברי אמונה עה"ת, לקו"ט, ק"ש).

להרהר בתשובה קדם קריאת שמע

בנוסף כתבו גדולי החסידות (אגרא גדלה שופטים) כי כיון שקריאת שמע היא פעין מסירת עדות על מציאות הקדוש ברוך הוא ואחדותו, וכפי שנתנו הדבר בעבודה שאותיות על יד' בפסוק הראשון הן גדולות מחברותיהן כרמז לתבות 'עד', לפיכך ראוי לאדם להרהר בתשובה קדם קריאת שמע, כהרי ישן כמה וכמה עברות שהעושה אותן פסול לעדות, ואם לא ישוב עליהן בתשובה, בטלה עדותו, שבר נאמרה היא מפי עד פסול.

רמז לדבר דרשו גם הם הפתוב (דברים טו טו): "לא יקום עד אחד באיש לכל עון ולכל פשע" - לא יקום עד אחד של האיש בקריאת שמע שה' הוא 'אחד', ללכך לא ולכל פשע" - כל זמן שיש בידו עון ופשע.

עוד יש שבארו את חשיבותם של הרהורי התשובה קדם קריאת שמע, על פי מה שכתבו רבותינו שצריך האדם לכוון למטר נפשו פקדון באמירת קריאת שמע. והרי קרוב בעל מוס פסול להקרה, לפיכך על האדם לשוב בתשובה קדם קריאת שמע כדי שלא יפגם מוס העיון בהקרבתו (פרדס המלך תולדות אור קכב).

אמירת א-ל מלך נאמן

כתב הטור (או"ח סי' סא): "יש נוהגין לומר תפלה א-ל מלך נאמן ויש מוסיפין לומר: 'אמן א-ל מלך נאמן', ונותנין טעם לדבריהם שקריאת שמע יש בה רמ"ח תבות כמנין איברי של אדם, אלא שחסר ארבע ומכונים להשלים באלו ארבע".

למעשה, מנהגו להקדים תבות אלו רק כשאנו מתפללים ביחידות, וזאת משום שהמתפלל בצבור יכול להשלים לרמ"ח תבות באמירת 'אמת' בסיים קריאת שמע, ובחזרת 'ה' אילמיקם אמת' הנאמרת מפיו של שליח הצבור (המ"א שם סי' ט"ג; מ"ב סי' ט"ו).

מלבד זאת תבות אלו רומזות אף לג' עקרי האמונה שהם: מציאות ה', השגחתו, תברך, והאמונה בשכר וענש, וכדלהלן: 'א-ל' - רומז למציאותו ויתברך, שהוא מקור ובעל היכולת ובעל הכוחות כלם, 'מלך' - רומז להשגחתו על בראויו מלך על עמו, 'נאמן' - רומז לנאמנותו לשלם שכר לכל איש פופעלו (ענין יוס"ה).

לתבות א-ל מלך נאמן יש אף משמעות נוספת, שהיא 'אמן', פמבאר במקרא (שבת ט"ו ב): "מאי אמן?... א-ל מלך נאמן". ואכן יש שכתבו כי תבות אלו משמשות כענינת 'אמן' אחר ברכת 'הבוחר בעמו ישראל באהבה' (רמ"א שם).

כאן נמקו לציון כי לפי פרוש רש"י על דברי הגמרא הג"ל, בענינת אמן על כל ברכה וברכה יש משמעות של קבלת על מלכות שמים. וזוהי שאצלת הגמרא: "מאי אמן?" - היכן טמונה משמעות קבלת על מלכות שמים בענינת אמן, והשיבה: "א-ל מלך נאמן" - שהעונה 'אמן' מעיד על בוראו כי הוא א-ל מלך נאמן.

וכן הטיב לבאר הגר"ש הלוי וואגנר וצ"ל בדרשתו כנגס 'בני אמונים' בחדש אלו תש"ע: "תכן ומחאת ענינת אמן היא עדות האמונה, להעיד על הבורא שהוא א-ל מלך נאמן. וזו המכוון של פסוק ראשון דקריאת שמע, שהוא עדות האמונה ויחוד ה', שהסמיכו לה תבות אלו: א-ל מלך נאמן, וליפיקו גדלה מעלתה כל כך לזכות לעולם הבא" (ספר בני אמונים עמ' סטו).

היד ה' תקצר?

על כחה של תפלה היוצאת מעמק הלב לשדד את מערכות הטבע קראנו בפרשתנו. האם גם בזמננו יתכן כדבר הזה? הספור האמתי שלפנינו, אשר רק פרטיהם של גבוריו טשטשו בו, יזכיר שאכן, אין גבול ושעור לכת התפלה גם בדרונו אנו. שמעו ותחי נפשכם.

באותו יום רעשה הארץ למשמע הבשורה. קבוצת בחורי ישיבה, כך בשרו כותרות העתונים, יצאה לרחץ בחוף ימה של הדרה, ומערבלת פתאומית סחפה אותם אל מעמקי הים. חמשה בחורים הצליחו לשוב לחוף מבטחים, אף שנים מהם נסחפו למרחקים. האחד נפלט אל החוף כעבר זמן קצר ששולכחות ההצלה לא נותר אלא לקבל את פטירתו, רחמנא ליצלן, ואילו השני נעלם כאלו בלעה אותו האדמה. חבריו המבהלים מהרו להזעיק עזרה, וצוות נרחב נשלח כדי לאתר. בני המושפחה והחברים קומו לטוב, אך למרבה הצער, כעבר זממה של חפושים אחרה גופתו תחת סלע ששכן במעמקי הים.

עם הודע דבר העלמו מהרו חבריו לעדן את הוריו. אלו הגיעו למקום תוך שעה קלה כשהם אחוזי אימה. במשך עשרים וארבע השעות הבאות עמדו על החוף כשלבסם נקרע מפחד ומדאגה, ואיש לא הצליח להרגיע את רוחם הסוערת.

מסתבר כי הנער הנעדר היה בנם יחידם שגולד להם לפני כשבוע עשרה שנים לאחר כשלוש שנות צפייה רוויות בתפלות ובנסיונות קשים ומרים. עתה עמדו הם על החוף כשלבסם נאחז בשביב קלוש של תקנה. אוכל כששבו האולגנים ובפיהם הבשורה הקשה, כמעט ופרחה נשמתם מוגפים מרב צער ותוהו.

קשה לתאר במלים את ההלנה קורעת הלב שנגרעה באותו היום. זעקותיה של האם התערבלו בזעקותיה המרות של האב, וקולותיהם גם יחד עלו לשמי השמים והרעישו עליונים ותחתונים.

"ובונו של עולם!" יעקה האם הפאובה, שה עתה אבדה את הנער שאליו התפללה שנים כה רבות, "הו אתה כל יכול, עשה נא שיתיה בני! איני מסגלת לעמד בצער הזה!"

אלא שנסתרות הן דרכי הצור תמים פעלו. גורה היתה היא מלפניו, והגס המיחל לא התרחש. המטה המשיכה בדרךה לביט העליון כשסביבה מאות רבות של מלרים אשר פניהם ספוגות הדמעות העידו כאורך עדים על האבל הנורא שבו היו שרויים.

*

ימי השבעה חלפו על ההורים השוכרים כמקשה אחת של כבי יגונו. הם השתדלו אמנם להצדיק עליהם את הדיו, אך איש לא יכול היה למלא בעבורם את החלל הנורא שנפער בתייהם. הם קוו להוביל את בנם לחפתו בעוד שנים ספורות, ותחת זאת היה עליהם ללוותו לבית עולמו.

בתם ימי השבעה, החלו ההורים לשוב אל השגרה העצובה. האב שב לעבודתו כמנהל בכיר, והאם שבה לעבודת הנוהג שבה עסקה במשך שלושה עשורים ברציפות.

כאבם היה גדול ובלתי נתן להקלה, אולם השכנים, הקרובים והידידים השתדלו להקל עליו ככל שיכלו. מעט נחם שאבו ההורים מן הספורים הרבים שזרמו ללא הרף לפתחם, על גדלות נפשו של בנם, מדותיו הטובות ודברי התורה שהתיר אחריו.

*

תקופת מה לאחר סיום השלושים הדפס על דלת ביתם אכרך נישוא פנים ובקש לשוחח עמם ולעודד את רוחם. היתה זו שעת זיו ערבים קרירה. אפולית של דמדומים שררה בשלון הרחב, האזנים היו כשנובות והלב היה פתוח לשמע.

דברי הנחמה יציאו מפיו של האבך דרוו אל לבם וחזקו את רוחם, אך החסר המרגש רחף במחשבותיהם בחלל האויר. טרם צאתו חש האבך כי עליו להוסיף דבר מה, והוא התפלל בלבו לפני ה' שישים בפיו את המלים הנכונות.

כאשר לחץ את ידו של האב לאות פודה, נפלטו המלים מפיו, נעדרות סדר ורהיטות, אך מלאות בכסחון ובתקנה:

"הורים יקרים! דוד המלך אומר בתהלים: 'ענה ה' ביום צרה... ישלח עזרו מקדש... מלא ה' כל משאלותיך'. דעו, כי דוקא בשעת צרה קרוב האדם אל בוראו יותר מתמיד. אל תתאשו. התחזקו עוד ועוד בתפלה ובתחנונים לפני ה' וקבלו עליכם להשמר משיחה בטלה בבית הנכנסת. הן אם את שרה אמנו פקד הקדוש ברוך הוא בגיל תשעים, האם לא יכול הוא לפקודכם בגיל חמשים?..."

במשפטים נוקבים אלו נפרד האבך מההורים, כשהוא נוטע תקנה חדשה בלבם. עד עתה לא חלמו הם לבקש לזכות בגיל נוסף, אולם עתה התחששה תקנתם, ומיום זה והלאה לא חדלו הם מלהשתעי בכל כחם לזכות ברחמי שמים.

*

פחות משנתיים לאחר מכן צלצל הטלפון בביתו של האבך. מעבר לקו נשמע קולו הנרגש של האב כשהוא מזמין לו... בריה! ולא של ילד אחד, אלא של שני ילדים בריאים ושלמים.

גביל חמישים ושנים, כנגד כל הסכונים, זכו ההורים להתרומם מעפר וגונם ולהביא חיים חדשים לעולם. אשר כפול ומקפול היה מנת חלקם.

הברית נערכה בישוב צפוני מרחק, אולם האבך שהתקשה להאמין לבשורה המפעימה הטריה עצמו לנסע אליה מן המרכז, כדי לחזות בנס כמו עניו. ואכן, כשנגנס לאולם והבחין באב הטרף האוחז בידיו את ילדו האחד, ובאם האוחזת את הילד השני, לא יכול היה לעצור את דמעותיו.

כמהלך סעודת המצוה נשא האב דברים נרגשים, וכה היו דבריו:

"לפני תשע עשרה שנים נולד בננו הראשון. קשה לי לתאר את מנות הסבל והיסורים שעברנו בשלוש עשרה השנים שאצפני לו. בשבע עשרה השנים הבאות עמלנו בכל כחנו לגדלו לתורה, השקענו בו את כל מרצנו, ויחלנו להקים על ידו דור המשך שישא את שם אבותינו.

והנה, לפני שנתיים, ביום בהיר חרב עלינו העולם. בננו היחיד שבקש לפוש קמעא בימי בין הזמנים, טבע במערבלת פתאומית והותיר אותנו המומים ונעדרי תקנה.

גביל חמישים גזר עלינו לשוב להיות ערירים. ושלא כבעבר, הפעם ללא סכויים רבים. התחזקנו יחד, וקבלנו עלינו את גורת הבורא. זכינו בשבע עשרה שנים של מתנת חנם, ועתה עלה רצון מלפניו כי נשוב לערירותנו.

כחדש לאחר האסון נקלע לביתנו אבך בלתי מפר ונטע בנו תקנה חדשה. פתאום הבנו כי הקדוש ברוך הוא מתאנה שנתפלל אליו ונאחז בו כנגד כל הסכונים.

זוכותו התחילו להתפלל והתפלל שוב במתנה שאבדנו. גם הפעם עברנו מנת יסורים, הפעם תקופה קצרה יותר, והנה ענינם הראוהו בישועת ה' הפפולה והמקפלת.

אין לי כל ספק כי רק התחזקותנו בתפלה ובאמונה היא שעמדה לנו להפקד בדרך שישועה ורחמים, ולעמד כאן מולכם ברגע מרגש שקשה."

להתעזו באהבתך תולדות